

АНАТОЛЬ ВЯРЦІНСКІ (нар. у 1931г.)

Мэта ўрокаў: спрыяць знаёмству вучняў з асноўнымі этапамі творчасці Анатоля Вярцінскага; дапамагчы вызначыць асноўныя кампаненты яго індывідуальнага стылю і жанравай палітры; праз мастацкі аналіз даследаваць асноўную праблему паэмы “Песня пра хлеб”; развіваць уменне вызначаць і характарызаваць тэму і ідэю твора; выходзіць цікавасць да разумення і асэнсавання вечных праблем.

Першы ўрок: Старонкі біяграфіі і творчасці пісьменніка. Стыль Анатоля Вярцінскага як адметная мастацкая сістэма.

Паапярэдняе дамашняе заданне: Падрыхтаваць рэферат, прысвечаны жыццёваму і творчаму шляху Анатоля Вярцінскага.

Дадатковы матэрыял да ўрока

Анатоль Вярцінскі з’яўляецца адным з лепшых прадстаўнікоў «філалагічнага пакалення», школы высокага, засяроджанага на маральна-этычных праблемах, а значыцца – агульначалавечага мастацтва, таго яго адгалінавання, што арыентуецца на філасофскую творчасць, культывуе найперш думку, а затым – пачуццё.

У 1963 годзе паэт выказаўся пра два віды паказу рэчаіснасці, падобныя на спосабы апрацоўкі металу, – халодны і гарачы, падтрымаў з іх менавіта другі, гарачы, а халодны ахарактызаваў як «строга супрацьпаказаны». І растлумачыў, чаму так лічыць: «Першы, рэгістрацыйна-інвентарызацыйны, дае фармальную, чыста знешнюю актуальнасць, стварае толькі выгляд яе, другі, даследча-творчы, дае актуальнасць сапраўдную». Як бачым, сам аўтар прызнаў асновай сваёй мастацкай творчасці, дамінантай сістэмнага пазнання свету ў мастацкіх вобразах даследча-творчы пачатак. Яго мастацтва – не павярхоўнае адлюстраванне ўбачанага, а ацэнка, пераацэнка, аналіз рэчаіснасці. Яму мала нейкую ісціну вызначыць, проста канстатаваць. Яму трэба яе выразна акрэсліць, развіць на вачах чытача ў сапраўднае адзінства думак, звязаць

зыходны тэзіс з іншымі, часам з асацыятыўным адценнем. Таму кожны верш паэта літаральна трымаецца на паўторах, на разгортванні філасофскага выказвання. Часцей за ўсё (у фальклорным стылі) тэзісы паўтараюцца тройчы. У гэтым заключаецца наватарства Анатоля Вярцінскага. Для доказу звернемся яшчэ да аднаго прыкладу – прывядзём цалкам невялікі верш паэта «Заканамернасць» з агульнай, абстрактнай, філасофскай назвай. Вершы з падобнымі назвамі – састаўная частка сістэмнага погляду паэта на свет – арганічна ўпісваюцца ў сканструяваную мастаком слова мадэль свету, драматычнага і складанага, у якім чалавек адчувае сябе не вельмі ўтульна, аднак не трымаецца недзе збоку, не з’яўляецца староннім назіральнікам за ўсім, што адбываецца на зямлі. Ды перад цытаваннем прывядзём некалькі характарыстычных загалоўкаў твораў Вярцінскага з кнігі выбранага «Хлопчык глядзіць...»: «Ваўкоў баяцца – у лес не хадзіць...», «Перасцярога», «Твая воля – як воля лёсу...», «Як узнікла ананімка», «Закон шчодрасці», «Выход з тупіка», «Параўнанне». Вось, нарэшце, і радкі верша, кампазіцыя якога – класічная: казачная, прытчавая, трохчасткавая. Дзеля доказнасці паэт тройчы нанізвае адказ на пытанне, што ж такое заканамернасць у філасофскім значэнні гэтага слова:

Як бы ні слаўна паход пачаўся,
якім бы ён поступам ні вызначаўся,
на нейкай вярсце хтось прымажацца хітра,
выдасць сябе за неафіта.
Якой бы святой ні была тая троіца,
да троіцы хтось чацвёрты прыстроіцца.
Паверыш ты ў цуд, у белы камень –
А тут табе Іуда, а тут табе Каін.
Зазяе ідэя ў чыстым стане –
хтось тут жа прыліпне, прымкне, прыстане.

У прыгаданым вершы адчуваецца актыўная аўтарская маральная пазіцыя, унутраная дыялогавасць, душа твора, які дае разуменне пра гарызонт чакання як сістэму ўяўленняў, што вызначаюць адносіны паэта да грамадства, і пэўным чынам фарміруе наш светапогляд.

Яшчэ адна асаблівасць светапогляду Анатоля Вярцінскага – яго гуманізм. Да якой з’явы ні дакранулася б святомасць мастака, яна выпраменьвае іскрынкi дабрыні і чалавечнасці. Кожная дэталё знешняга свету, кожны зрух у душы лірычнага героя «нанізваюцца» на стрыжань чалавекалюбства, веры, упэўненасці, што зло – не вечнае, хоць за ім – чорныя, магутныя сілы. Паэт верыць у перамогу дабра: перамагае фашыстаў хлопец з Арла, які спыніў танкавую калону немцаў пад Крычавам і быў пахаваны ворагамі ганарова, як герой («Бой»), перамагае Леў Талстой артадоксаў ад рэлігіі і нясе людзям сваю ачышчальную ад кан’юнктуры праўду («Адлучэнне Талстога ад царквы»), перамагае «святло зямное», а не цемра. Дарэчы, паэт менавіта гэтымі двума шматзначнымі словамі назваў свой зборнік выбранай паэзіі. Верш А. Вярцінскага «Просьба» – не толькі крэда паэта, якому хочацца бачыць усіх людзей людзьмі, «чалавекамі», але і яркі ўзор стылю, дзе няма нічога лішняга, поўнасцю адсутнічаюць экзатычныя тропы, разгортваецца ўнутраная дыялогавая дыскусія на тэму «Быць чалавекам», паўстае над усім думка, а высокі адычны настрой ствараецца сістэмай паўтораў, перастаноўкай слоў, клічнай інтанацыяй, звароткамі і іншымі сродкамі паэтычнага сінтаксісу:

Не прашу я доўгага веку,

Не прашу асаблівай любві.

Я прашу цябе: «Будзь чалавекам!»

Я прашу вас: «Будзьце людзьмі!»

Нельга ж вечна жыць, як некалі.

Час другі зусім – глядзі.

Людзі! Будзьце чалавекамі!

Чалавекі! Будзьце людзьмі!

Звернем увагу на тое, што ў творчасці А.Вярцінскага з філасафічнасцю арганічна знітаваная тэзіснасць, стройнасць і строгасць пабудовы большасці вершаў паэта, наяўнасць у іх апошніх радкоў – высноваў, кандэнсатаў маралі – вось «фармальная» рэалізацыя доказнасці як стылявой дамінанты паэтавай творчасці. У сувязі з вышэй адзначаным, ствараецца ўражанне, што мастак – не паэт з філолагаў, душы якіх былі адкрытыя наросхрыст вятрам «эпохі Надзей», а пачуцці так і білі крыніцай, а хутчэй з «тэхналагічнага», навукова-інтэлектуальнага асяроддзя: усё ў яго творчасці такое лагічнае, упарадкаванае роздумнасцю, удумліва пабудаванае.

Пытанні і заданні:

1. Заканспектуйце асноўныя этапы жыцця і творчасці А.Вярцінскага.
2. Самастойна прачытайце аўтабіяграфію Анатоля Вярцінскага.
3. Якія вершы паэта вы вывучалі ў папярэдніх класах?
4. Ахарактарызуйце асноўныя этапы творчасці Анатоля Вярцінскага.
5. Вызначце тэматыку лірыкі А.Вярцінскага.
6. Пацвердзіце канкрэтным аналізам, што паэт арыентаваўся на ацэнку, аналіз рэчаіснасці.
7. Чаму паэзію А. Вярцінскага можна назваць лірыкай рацыяналістычнай развагі?
8. Ці праявіўся ў творах Вярцінскага публіцыстычны пачатак? Чым гэта тлумачыцца?
9. Якія маральна-этычныя і філасофскія праблемы закранае паэт у сваіх творах?

10. Прааналізуйце верш А.Вярцінскага «Заканамернасць» («Як бы ні слаўна паход пачаўся...»). Якімі паэтычнымі сродкамі карыстаецца ў ім паэт?

11. Параўнайце індывідуальныя стылі А.Вярцінскага і Р. Барадуліна.

12. Да наступных заняткаў прачытайце паэму Анатоля Вярцінскага «Песня пра хлеб».